LLENGUA I LITERATURA | | Actualitzat el 07/04/2020 a les 17:50

Les metàfores de guerra durant la Covid-19: un recurs enverinat

L'ús de llenguatge bel·licita per gestionar la crisi empeny les societats democràtiques envers l'autoritarisme | En comptes de parlar d'un «enemic» que ens ataca, es pot entendre el virus com un procés, semblant a un riu

El rei d'Espanya, Felip VI de Borbó, visitant el Mando de Operaciones (MOPS) on l'exèrcit realitza el seguiment de les operacions contra la Covid-19. | Casa de Su Majestad el Rey

Líders arreu del món fan servir el llenguatge bèl·lic aquests dies. El president del govern espanyol, Pedro Sánchez, n'és un usuari extensiu, i fa uns dies va publicar un article als diaris europeus més grans demanant "una economia de guerra" per respondre a "una guerra contra un enemic invisible". Una altra afirmació emblemàtica al principi del confinament va venir de Miguel Ángel Villarroya, que va dir que "en aquesta guerra, tots som soldats". Com a cap de l'estat major de la Defensa, potser no pot parlar diferentment; al final, si l'única cosa que tens és un martell, tot s'assembla a un clau.

Societats progressistes i modernes, però, haurien de rebutjar la idea que els ciutadans siguin soldats. Soldats per definició han de servir sense qüestionar i sense utilitzar la seva consciència. És aquesta la manera com volem superar aquesta crisi? En quin moment deixem de ser soldats? Qui ho decideix? No hauríem de reivindicar que ens deixin definir el nostre rol pròpiament com a ciutadans en democràcia?

El president de la República Francesa, Emmanuel Macron, a Mulhouse donant suport als militars «mobilitzats en primera línia per protegir els francesos de la Covid-19». Foto: Présidence de la République.

El primer problema de la metàfora de la guerra és que assenyala el perill com a una cosa que ve de fora. **En aquesta pandèmia, però, no hi ha cap enemic perquè els virus són un risc natural que formen part de la nostra vida en aquest planeta**, i com més ens apropem a aquest món, com més envaïm els boscos i altres hàbitats d'animals salvatges i com més destruïm la biodiversitat, més ens exposem a les malalties zoonòtiques. No ens serà possible captar més i més espai per construir ciutats, camps i carrers sense preparar-nos per als perills d'aquesta urbanització global.

Com que no ens agrada fer autocrítica al sistema capitalista, ens és més fàcil crear uns suposats enemics. Això és una tendència perillosa, però, si recordem que l'arribada del coronavirus a Europa va crear comportaments racistes extensius i oberts contra la gent asiàtica a les ciutats europees. Aquest sentiment segurament no ha marxat. Hem de treballar perquè el Coronavirus no canviï la nostra percepció de la població asiàtica tal com ho va fer l'11-S amb la població musulmana. El periodista Íñigo Sáenz de Ugarte adverteix que hi haurà qui, "on abans hi veia un virus, després hi veurà persones".

Aquesta idea la veiem a nivell local quan la incertesa i la por, juntament amb la motivació per fer-hi alguna cosa, **converteix "l'enemic invisible" en humans que personalitzen el virus**. Les conseqüències són l'auge de l'individualisme quan hem de cooperar, el racisme contra els establiments xinesos, baralles als supermercats pel paper higiènic i la percepció que les persones que encara surten de casa són els enemics palpables, creant **delatorisme** i encara més divisions a la societat catalana que, igual que d'altres societats europees, ja porta moltes tensions polítiques pels últims anys turbulents.

La personificació del virus també la veiem a un nivell global, a la campanya de Donald Trump per denominar-ho el "virus xinès", i quan la Xina envia materials d'ajuda a Europa amb gran ressò mediàtic. La utilització geopolítica de la crisi de la Covid-19 per part d'aquests poders globals acaba de començar i podria definir la relació d'Europa amb aquests països. **El discurs bèl·lic només ajuda a la polititització d'una cosa que sobretot és una crisi sanitària i social**.

També cal recordar que **el col·lapse dels sistemes de salut europeus no és la culpa de cap enemic invisible de fora**; és la culpa de la nostra pròpia política neoliberal, després d'anys de talls en inversions i mesures d'estalvi (González Reyes 2020) que han creat un sistema que, en alguns països, està a punt de col·lapsar ja amb la grip anual per la falta de llits d'UCI. El cop dur que ens ha donat aquesta crisi prové de la manca d'inversió continuada per preparar per a un nou virus contra el qual no hi ha immunitat a la població. Perquè això no torni a passar, cal utilitzar aquesta crisi per exigir un canvi de política creant institucions públiques fortes que no hagin de treballar amb un mínim de recursos i que estiguin preparades per a allò inesperat, en comptes de buscar la culpa en un enemic de fora utilitzant metàfores de guerra.

Utilitzem metàfores per simplificar un fet complex i facilitar-ne la comprensió. La metàfora de la guerra s'utilitza freqüentment perquè ens deixa "raonar sobre qualsevol situació amb dos partits oposats", i els "valors vívids emocionals associats amb la guerra poden activar ràpidament un sentit d'urgència i ansietat" (Flusberg, Matlock & Thibodeau 2018: 11). Els autors en recomanen l'ús si l'objectiu és canviar el comportament de la societat, tot i advertir que la seva adequació depèn molt del context, de la situació i dels parlants (p. 11). **En contextos de malalties, l'ús de la metàfora de la guerra té un efecte polititzant i disminueix les dimensions mèdiques i humanes** (p. 6), una observació que també fan Chiang & Duann (2007) al seu estudi sobre l'ús de la metàfora de guerra en el context de la SARS.

Trobar un equilibri entre motivar la gent a canviar els seus costums i evitar la histèria, els acaparaments i les tensions socials no és gens fàcil, però la guia de qualsevol acció política hauria de ser la confiança en la societat i un debat inclusiu abans de qualsevol actuació. A Espanya vam passar d'un comportament molt relaxat directament cap a l'estat d'alarma, una política d'oscil·lacions entre un extrem i l'altre que no crea gaire confiança a la població. La Covid-19 serà amb nosaltres durant almenys uns quants anys, i si es normalitzen les dràstiques intervencions sense precedents als drets civils que estem veient, correm el perill de veure conseqüències greus per a la nostra llibertat que seran difícils de desfer. A Hongria i Polònia ja n'estem veient dos exemples, i la geolocalització de tots els ciutadans en tot moment n'és un altre.

Així doncs, el llenguatge bèl·lic també és un símbol de la incertitud dels polítics davant d'una situació inèdita que en si mateix és un símptoma de la nostra negació dels perills reals que ens posa la vida tot i viure a l'antropocè: **la crisi de la Covid-19 trenca la bombolla d'autocomplaença i seguretat imaginada que ens ha fet pensar que al món ric tenim el planeta controlat** (Monbiot 2020). Fins ara hem ignorat majoritàriament els efectes de l'emergència climàtica arreu del món, però la crisi ens mostra que una economia que va sempre al límit no pot superar ni una crisi relativament lleugera comparada amb les fams globals que produirà l'escalfament global (Lynas 2020).

En comptes de callar i actuar com a soldats, hauríem de construir una manera de mitigar l'efecte del Coronavirus, perquè tot apunta que la situació no es resoldrà en un termini breu de temps. **El mínim que pot fer tothom és ajudar a construir un discurs solidari i humà, evitant activament el llenguatge autoritari i agressiu com ara les metàfores de la guerra**. Un bon pas en aquest camí és el hashtag #ReframeCovid al qual se suggereixen alternatives a la terminologia bèl·lica que s'està establint al moment. **En comptes de parlar d'un "enemic" que ens ataca, podem entendre el virus com un procés, semblant a un riu**: no el podem parar, però podem modificar la seva direcció si canviem el nostre comportament (Wyler 2020). En comptes de recaure en diccions autoritàries, hauríem de fer que puguem sentir que hem estat prou

solidaris i responsables per actuar amb cura i "preocupació a través de la distància", per dir-ho amb les paraules d'Angela Merkel.

Militars britànics s'integren al servei civil d'ambulàncies de l'est de Londres. Foto: British Army.

La por i la incertesa ens poden fer pensar que ara no és temps per a cap "exercici intel·lectual", i certament aquest sentiment s'observa als mitjans. Però, ara més que mai, calen intervencions perquè **les nostres actuacions davant d'aquesta crisi formaran la nostra societat durant molts anys**. No és que el Coronavirus canviï el nostre món, ho fem nosaltres. Com a reacció a la crisi, cal un debat sobre si volem pagar l'explotació descontrolada del planeta amb una vida dins una distopia de protecció amb confinaments regulars, si volem crear un nou sistema postneoliberal i sostenible, respectant la convivència amb el món natural, o una altra cosa. Promoure aquest debat és la vocació especialment de les Humanitats (Bisiada 2020).

Actualment, ens trobem en un moment en què els polítics actuen per lliure, sense comunicar bé les seves intencions i/o sense exposar-se a gaire debat parlamentari. En alemany, la paraula "*Aktionismus*" descriuria la situació, que bé es podria traduir per una mena de "*accions ràpides i unilaterals*". En qualsevol cas, la situació hèctica en política actua en contra del pensament crític, una part indispensable de tota democràcia. **La por i la incertesa enfront d'una malaltia que ningú no coneix**, augmentada per una cobertura mediàtica histèrica i poc crítica, **ens pot fer entrar en un marc mental de guerra i ens pot temptar d'adoptar els mètodes dels països autocràtics**, amb l'argument imbatible de "protegir la salut". La demanda de Pablo Casado d'un càlcul de quantes vides s'haurien salvat si s'hagués imposat el confinament dues setmanes abans és un perillós pas en aquesta direcció. Cal evitar que "s'instal·li en l'imaginari col·lectiu la idea que la democràcia molesta quan hi ha una crisi" (Barbet 2020).

Els principis fundadors d'Europa després d'un segle de guerres són la llibertat i la pau, i com a ciutadans europeus hauríem d'evitar banalitzar aquesta experiència i demostrar que som capaços de superar aquesta crisi mantenint els nostres valors progressius i pacífics sense recaure en els discursos antiquats i reaccionaris.

Referències:

#ReframeCovid: un document de treball multilingual es troba aquí: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1TZqICUdE2CvKqZrN67LcmKspY51Kug7aU8oGvK5WEbA/edit#gid=268174477

Barbet, Berta. 2020. Els riscos del discurs bèl·lic i patriòtic en l'emergència sanitària. *Ara*. https://www.ara.cat/politica/pedro-sanchez-riscos-discurs-patriotic-bellic-emergencia-sanitaria-coronavirus-covid-19_0_2421357874.html

Bisiada, Mario. 2020. Corona, Lockdowns, and civil liberties: why participation and debate is important. *Discover Society*. https://discoversociety.org/2020/03/20/lockdowns-and-civil-liberties-why-participation-and-debate-is-important/

Chiang, Wen-Yu & Ren-Feng Duann. 2007. Conceptual metaphors for SARS: 'war' between whom? *Discourse & Society* 18(5), 579?602. https://dx.doi.org/10.1177/0957926507079631

Flasberg, Stephen J., Teenie Matlock & Paul H. Thibodeau. 2018. War metaphors in public discourse. *Metaphor & Symbol* 33(1), 1?18. https://dx.doi.org/10.1080/10926488.2018.1407992

González Reyes, Luis. 2020. The Lessons that Coronavirus can teach the human species. *Resilience*. https://www.resilience.org/stories/2020-03-23/the-lessons-that-coronavirus-can-teach-the-human-species/

Gutiérrez, Àlex. 2020. No, no és una guerra (i compte si ens ho volen fer creure). *Ara*. https://www.ara.cat/media/No-guerra-compte-volen-creure_0_2421357935.html

Linde, Pablo. 2020. Los sanitarios se baten en las UCI: "Es la guerra de nuestra generación". *El País*. https://elpais.com/sociedad/2020-03-21/los-medicos-se-baten-en-las-uci-es-la-guerra-de-nuestra-generacion.html

Lynas, Mark. 2020. *Our final warning: Six degrees of climate emergency*. HarperCollins.

Monbiot, George. 2020. Covid-19 is nature's wake-up call to complacent civilisation. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/25/covid-19-is-natures-wake-up-call-to-complacent-civilisation

Múnoz, Ramón. 2020. Sanidad podrá comprobar mediante su aplicación móvil si un ciudadano está donde declara estar. El País. https://elpais.com/economia/2020-04-05/sanidad-podra-comprobar-mediante-su-aplicacion-movil-si-un-ciudadano-esta-donde-declara-estar.html

Rhodes, A. et al. 2012. The variability of critical care bed numbers in Europe. *Intensive Care Medicine* 38, 1647?1653. https://dx.doi.org/10.1007/s00134-012-2627-8

Sáenz de Ugarte, Íñigo. 2020. Guerra, enemigo, movilización: el Estado adopta el lenguaje bélico en la batalla contra el coronavirus. *El Diario*. https://www.eldiario.es/politica/coronavirus-Sanchez-Macron_0_1006850192.html

Sánchez, Pedro. 2020. Europa se la juega. *El País*. https://elpais.com/elpais/2020/04/04/opinion/1586022750_086446.html

Vidal, John. 2020. Destruction of habitat and loss of biodiversity are creating the perfect conditions for diseases like Covid-19 to emerge. *Ensia*. https://ensia.com/features/covid-19-coronavirus-biodiversity-planetary-health-zoonoses/

Wyler, Emanuel. 2020. Das Virus als Prozess. *Philosophie Magazin*. https://philomag.de/das-virus-als-prozess/

Més reflexions a Pensem.cat: